فصلنامه علمی حقوق و مطالعات نوین، دوره ۷، شماره ۳، پیاپی ۲۴، پاییز ۱۴۰۵ www.jhvmn.ir
شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

# مسئولیت مدنی دولت در خسارت ناشی از قطع گاز

محمد بکلو[۱] محمد غلامی علیایی[۲] یوسف مولایی[۳]

* نوع مقاله: پژوهشی / تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۲۷ / تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۱۵
کدمقاله: JHVMN-۲۷۰۸-۱۴۰۰

**چکیده**

گاز طبیعی یکی از مهم‌ترین منابع انرژی و از اساسی‌ترین خدمات عمومی در جوامع امروزی محسوب می‌شود. زندگی روزمره شهروندان، فعالیت واحدهای صنعتی و اقتصادی و حتی عملکرد مراکز حیاتی مانند بیمارستان‌ها تا حد زیادی به استمرار دسترسی به این انرژی وابسته است. از این‌رو، قطع گاز، به‌ویژه زمانی که ناشی از قصور، سوءمدیریت یا عدم انجام صحیح وظایف قانونی دستگاه‌های مسئول باشد، می‌تواند خسارات گسترده‌ای به اشخاص حقیقی و حقوقی وارد کند. مسئله اصلی این پژوهش آن است که آیا دولت و نهادهای وابسته به آن در قبال خسارات ناشی از قطع گاز دارای مسئولیت مدنی هستند و در صورت پذیرش این مسئولیت، مبنای حقوقی جبران خسارت چیست. در نظام حقوقی ایران، مسئولیت مدنی دولت بر پایه ترکیبی از قواعد عمومی مسئولیت مدنی، اصول قانون اساسی، قوانین خاص و قواعد فقهی مانند قاعده لاضرر، اتلاف و تسبیب قابل تحلیل است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که دولت نمی‌تواند صرفاً به دلیل عمومی بودن فعالیت خود از مسئولیت مبرا شود؛ بلکه هرگاه میان عملکرد یا کوتاهی دستگاه‌های دولتی و خسارت وارده رابطه سببیت وجود داشته باشد، امکان مطالبه خسارت فراهم خواهد بود. البته عواملی مانند حوادث قهری، ضرورت‌های امنیتی و حفظ منافع عمومی ممکن است در حدود مسئولیت دولت مؤثر باشند.

**واژگان کلیدی:** مسئولیت مدنی، دولت، قطع گاز، خدمات عمومی، جبران خسارت، قانون مسئولیت مدنی، دیوان عدالت اداری.

[۱] گروه حقوق واحد شبستر، دانشگاه آزاد اسلامی، شبستر، ایران. mohammad.bakloo۱۳۵۹۰۱۰۱@gmail.com
[۲] گروه حقوق واحد شبستر، دانشگاه آزاد اسلامی، شبستر، ایران. (نویسنده مسئول) Mm۱۳۵۹۱۳۵۹@iau.ac.ir
[۳] گروه حقوق واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران. Yousef.molaei@iau.ac.ir

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

**مقدمه**

دولت‌ها در جوامع معاصر علاوه بر وظایف سنتی مانند برقراری امنیت و اجرای عدالت، مسئولیت گسترده‌ای در ارائه خدمات عمومی بر عهده دارند. خدماتی مانند آب، برق، گاز، حمل‌ونقل عمومی و ارتباطات از جمله نیازهای اساسی جامعه محسوب می‌شوند و اختلال در ارائه آن‌ها می‌تواند آثار مستقیم و غیرمستقیمی بر زندگی مردم داشته باشد. گاز طبیعی در ایران جایگاه ویژه‌ای دارد؛ زیرا بخش مهمی از مصرف خانگی، صنعتی و تجاری کشور به این منبع انرژی وابسته است. قطع گاز در فصل سرد سال می‌تواند موجب خسارت‌های فراوانی از جمله تعطیلی کارخانه‌ها، آسیب به تجهیزات، کاهش تولید، خسارت به واحدهای تجاری و ایجاد مشکلات برای خانوارها شود. پرسش مهم حقوقی این است که در چنین شرایطی، آیا دولت به عنوان متولی اصلی سیاست‌گذاری، مدیریت و نظارت بر صنعت گاز، مسئول جبران خسارات واردشده خواهد بود یا خیر؟ در گذشته، تصور سنتی بر این بود که اعمال دولت به دلیل برخورداری از قدرت عمومی، کمتر قابل ارزیابی با معیارهای مسئولیت مدنی است؛ اما تحولات حقوق عمومی و گسترش مفهوم حقوق شهروندی موجب شده است که دولت نیز مانند سایر اشخاص، در مواردی مسئول جبران خسارت شناخته شود. اهمیت بررسی مسئولیت مدنی دولت در خسارات ناشی از قطع گاز از چند جهت قابل توجه است: نخست، انرژی یک نیاز عمومی است و اختلال در آن تعداد زیادی از افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. دوم، خسارات ناشی از قطع گاز معمولاً گسترده بوده و ممکن است آثار اقتصادی و اجتماعی قابل توجهی ایجاد کند. سوم، شناخت حدود مسئولیت دولت موجب افزایش پاسخگویی دستگاه‌های عمومی و حمایت بهتر از حقوق شهروندان خواهد شد. از دیدگاه حقوقی نیز این موضوع اهمیت دارد؛ زیرا تعیین معیارهای مسئولیت دولت می‌تواند تعادل مناسبی میان دو اصل مهم ایجاد کند: نخست، ضرورت حفظ اختیار دولت برای اداره امور عمومی؛ دوم، ضرورت حمایت از افراد در برابر زیان‌های ناشی از عملکرد دستگاه‌های دولتی.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

اهداف اصلی این پژوهش عبارت‌اند از: بررسی مفهوم مسئولیت مدنی دولت در حقوق ایران، تحلیل مبانی قانونی و فقهی مسئولیت دولت، بررسی امکان مطالبه خسارت ناشی از قطع گاز، شناخت موانع حقوقی جبران خسارت، ارائه پیشنهادهایی برای حمایت بهتر از زیان‌دیدگان.

## ۱- مفهوم‌شناسی

### ۱-۱- مفهوم مسئولیت مدنی

مسئولیت مدنی در مفهوم حقوقی عبارت است از تعهد شخص به جبران خسارتی که در نتیجه فعل، ترک فعل یا تقصیر او به دیگری وارد شده است. هدف اصلی مسئولیت مدنی، برقراری عدالت و بازگرداندن وضعیت زیان‌دیده تا حد امکان به شرایط پیش از وقوع خسارت است. برخلاف مسئولیت کیفری که هدف اصلی آن مجازات مرتکب است، مسئولیت مدنی بیشتر جنبه جبرانی دارد. بنابراین، در دعاوی مربوط به قطع گاز، موضوع اصلی تعیین میزان خسارت و شخص یا نهادی است که باید آن را جبران کند.

### ۱-۲- مفهوم مسئولیت مدنی دولت

مسئولیت مدنی دولت به معنای الزام دولت یا دستگاه‌های عمومی به جبران خساراتی است که در اثر اقدامات یا کوتاهی‌های آنان به اشخاص وارد می‌شود. در گذشته نظریه‌ای وجود داشت که دولت را به دلیل حاکمیت و قدرت عمومی، مصون از مسئولیت می‌دانست؛ اما امروزه این دیدگاه پذیرفته نیست. دولت هنگامی که وارد روابط اجتماعی و اقتصادی می‌شود و خدمات عمومی ارائه می‌دهد، باید اصول مسئولیت و پاسخگویی را رعایت کند.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

**۱-۳- مفهوم خدمات عمومی**

خدمات عمومی فعالیت‌هایی هستند که برای تأمین نیازهای اساسی جامعه انجام می‌شوند و معمولاً تحت نظارت دولت قرار دارند. ویژگی‌های اصلی خدمات عمومی عبارت‌اند از: استمرار و پیوستگی؛ رعایت برابری شهروندان؛ تأمین منفعت عمومی؛ نظارت دولت. تأمین گاز یکی از مهم‌ترین مصادیق خدمات عمومی است؛ بنابراین اصل استمرار خدمت عمومی اقتضا می‌کند که دولت در مدیریت آن دقت لازم را به عمل آورد.

**۱-۴- مفهوم خسارت**

خسارت به معنای زیانی است که به حقوق یا منافع مشروع یک شخص وارد می‌شود. خسارت در موضوع قطع گاز می‌تواند اشکال مختلفی داشته باشد:

الف) خسارت مادی؛ مانند از بین رفتن مواد اولیه کارخانه‌ها؛ توقف تولید؛ آسیب به تجهیزات گرمایشی؛ افزایش هزینه‌های تولید.

ب) خسارت معنوی؛ مانند: ایجاد اضطراب و نگرانی برای شهروندان؛ آسیب به آسایش و رفاه عمومی.

ج) خسارت ناشی از عدم انجام تعهد.

در مواردی که دستگاه مسئول متعهد به ارائه خدمت بوده ولی بدون دلیل موجه از انجام آن خودداری کرده است.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

## ۲- مبانی نظری و شرایط تحقق مسئولیت مدنی دولت در خسارات ناشی از قطع گاز

مسئولیت مدنی دولت یکی از موضوعات مهم حقوق عمومی و حقوق خصوصی است که تعیین حدود آن همواره مورد بحث حقوقدانان بوده است. پرسش اساسی این است که دولت بر چه مبنایی باید خسارات واردشده به اشخاص را جبران کند؟ آیا مسئولیت دولت تنها در صورت اثبات تقصیر امکان‌پذیر است یا در برخی موارد، صرف ایجاد ضرر و وجود رابطه سببیت برای تحقق مسئولیت کافی است؟ در حقوق معاصر، نظریه‌های مختلفی برای توجیه مسئولیت دولت مطرح شده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: نظریه تقصیر، نظریه خطر، نظریه تضمین حق و نظریه‌های مبتنی بر عدالت اجتماعی. همچنین در حقوق ایران، قواعد فقهی نقش مهمی در تحلیل مسئولیت مدنی دولت ایفا می‌کنند.

### ۲-۱- نظریه تقصیر در مسئولیت مدنی دولت

#### ۲-۱-۱- مفهوم نظریه تقصیر

نظریه تقصیر قدیمی‌ترین و سنتی‌ترین مبنای مسئولیت مدنی است. بر اساس این نظریه، زمانی شخص یا دولت مسئول جبران خسارت شناخته می‌شود که رفتار او همراه با تقصیر باشد. تقصیر در حقوق به معنای انجام عملی برخلاف تکلیف قانونی یا عرفی، یا خودداری از انجام وظیفه‌ای است که شخص مکلف به انجام آن بوده است. در زمینه قطع گاز، بر اساس نظریه تقصیر، زیان‌دیده باید ثابت کند که: دستگاه مسئول وظیفه قانونی خود را انجام نداده است؛ کوتاهی یا بی‌احتیاطی موجب قطع گاز شده است؛ میان این کوتاهی و خسارت واردشده رابطه مستقیم وجود دارد. برای مثال، اگر قطع

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

گاز یک منطقه ناشی از عدم تعمیر به‌موقع تجهیزات، ضعف مدیریت شبکه یا بی‌توجهی به هشدارهای فنی باشد، می‌توان از وجود تقصیر سخن گفت.

**۲-۱-۲-** جایگاه نظریه تقصیر در حقوق ایران

قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ در بسیاری از موارد بر مبنای تقصیر استوار است. مطابق این قانون، هر شخصی که بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی‌احتیاطی به دیگری خسارت وارد کند، مسئول جبران آن خواهد بود. در خصوص دولت نیز هرگاه مأموران یا کارکنان دستگاه‌های دولتی در انجام وظایف خود مرتکب تقصیر شوند و این امر موجب ورود ضرر به افراد گردد، امکان طرح مسئولیت وجود دارد. البته یکی از مشکلات این نظریه آن است که اثبات تقصیر دولت برای شهروندان دشوار است؛ زیرا دستگاه‌های عمومی معمولاً اطلاعات فنی و اداری بیشتری درباره علت وقوع حادثه در اختیار دارند.

الف- مفهوم تقصیر در مسئولیت مدنی

تقصیر در حقوق ایران (مستند به مواد ۹۵۱ تا ۹۵۳ قانون مدنی) به دو صورت نمود می‌یابد: تعدی: تجاوز از حد متعارف (انجام کاری که نباید انجام می‌شد، مثل بستن خودسرانه شیر اصلی گاز همسایه).

تفریط: ترک عملی که بر حسب قرارداد یا متعارف برای حفظ مال دیگری لازم است (انجام ندادن کاری که باید می‌شد، مثل عدم انجام سرویس‌های دوره‌ای لوله‌کشی که منجر به نشت و در نهایت قطع گاز توسط اداره گاز شده است).

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

ب- کاربرد نظریه تقصیر در قطع گاز

در حوادث ناشی از قطع گاز، مسئولیت بر اساس اینکه چه کسی «مقصر» است تعیین می‌شود:

۱. مسئولیت شرکت گاز: اگر قطع گاز ناشی از سهل‌انگاری شرکت گاز باشد (مثلاً انجام عملیات حفاری غیرایمن که منجر به شکستگی لوله و قطع جریان گاز برای مشترکین شده است)، شرکت گاز به دلیل «تقصیر» در انجام وظایف قانونی خود، مسئول جبران خسارات وارده (اعم از مالی، مانند خرابی وسایل برقی در اثر نوسان یا افت فشار، یا خسارات ناشی از سردی هوا) است.

۲. مسئولیت مشترک (مصرف‌کننده): اگر قطع گاز به دلیل رعایت نکردن استانداردهای ایمنی توسط مشترک باشد (مثلاً استفاده از اتصالات غیرمجاز که منجر به شناسایی نشت گاز و قطع اضطراری توسط شرکت گاز برای حفظ جان و مال عمومی شده باشد)، این اقدامِ شرکت گاز «تقصیر» محسوب نمی‌شود، بلکه اجرای قانون برای جلوگیری از فاجعه است. در اینجا، اگر خسارتی به مشترک وارد شود، به دلیل تقصیر خود اوست و شرکت گاز مسئولیتی ندارد.

ج- ارکان اثبات مسئولیت بر مبنای تقصیر

برای اینکه فردی بتواند از بابت خسارت قطع گاز مطالبه خسارت کند، باید در دادگاه سه رکن را بر مبنای تقصیر اثبات نماید:

وجود تقصیر: اثبات اینکه شرکت گاز (یا شخص ثالث) در قطع گاز مرتکب تقصیر (تعدی یا تفریط) شده است.

ورود خسارت: اثبات اینکه قطع گاز منجر به آسیب عینی (مثلاً فساد مواد غذایی، ترکیدن لوله‌ها در اثر یخ‌زدگی، یا زیان‌های تجاری) شده است.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

رابطه سببیت: اثبات اینکه خسارت دقیقاً ناشی از همان تقصیر (قطع گاز) بوده است، نه عوامل دیگر.

### ۲-۱-۳- تفاوت با نظریه مسئولیت محض

نکته مهم اینجاست که در حقوق ایران، اصل بر «نظریه تقصیر» است. با این حال، در برخی موارد که شرکت گاز به عنوان متولی ارائه خدمات عمومی فعالیت می‌کند، ممکن است محاکم با سخت‌گیری بیشتری به تقصیر نگاه کنند. اگر قطع گاز ناشی از فرسودگی تأسیسات تحت نظارت شرکت گاز باشد، حتی اگر شرکت ادعا کند تقصیری نداشته، دادگاه ممکن است آن را «تقصیر در نگهداری» (تفریط) تلقی کند.

## ۲-۲- نظریه خطر در مسئولیت دولت

### ۲-۲-۱- مفهوم نظریه خطر

نظریه خطر بر این اساس استوار است که هر فعالیتی که برای جامعه ایجاد خطر کند، باید مسئولیت ناشی از آثار زیان‌بار آن را نیز بپذیرد. بر اساس این دیدگاه، لازم نیست زیان‌دیده تقصیر دولت را ثابت کند؛ بلکه کافی است نشان دهد: فعالیت دولت منشأ ایجاد خطر بوده است؛ خسارت ناشی از همان فعالیت ایجاد شده است.

### ۲-۲-۲- کاربرد نظریه خطر در صنعت گاز

فعالیت‌های مربوط به تولید، انتقال و توزیع گاز، به دلیل گستردگی شبکه، تجهیزات پیچیده و آثار اقتصادی فراوان، دارای ویژگی‌های خاصی هستند. اگرچه ارائه خدمات گاز یک فعالیت عمومی و ضروری است، اما مدیریت نادرست آن می‌تواند خطرات گسترده‌ای ایجاد کند. بنابراین در برخی موارد

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

می‌توان استدلال کرد که دولت یا شرکت‌های وابسته باید مسئولیت بیشتری در برابر زیان‌های ناشی از اختلال در این خدمت داشته باشند. برای مثال، اگر به دلیل ضعف برنامه‌ریزی ذخیره‌سازی، کمبود پیش‌بینی‌های لازم یا نقص مدیریتی، گاز تعداد زیادی از مشترکان قطع شود، صرف استناد به نبود تقصیر ممکن است با عدالت سازگار نباشد. در حقوق بیمه و مسئولیت مدنی، بررسی خسارات ناشی از حوادثی مانند قطع گاز یا انفجار خطوط لوله، نیازمند تحلیل دقیق از منظر «نظریه خطر» (Theory of Risk) است. در اینجا به بررسی این موضوع از سه زاویه اصلی (ریسک، مسئولیت و خسارت) می‌پردازیم.

الف- ماهیت خطر در حوادث ناشی از قطع یا نشت گاز

از منظر نظریه خطر، «خطر» عبارت است از عدم قطعیت در وقوع یک حادثه که منجر به خسارت شود. در مورد قطع گاز یا انفجار ناشی از آن، خطر از دو جنبه قابل بررسی است: خطر فیزیکی (مانند فشار بیش از حد یا نشت) و خطر اقتصادی (مانند توقف تولید در صنایع یا از کار افتادن سیستم‌های گرمایشی). در این نظریه، هدف از بیمه یا مدیریت مسئولیت، انتقال این «عدم قطعیت» از عهده شخص (صاحب ملک یا بهره‌بردار) به یک نهاد دیگر است.

ب- تحلیل مسئولیت بر اساس نظریه خطر (مسئولیت بدون خطا)

در حوادث ناشی از قطع گاز، اغلب از «نظریه خطر» برای تعیین مسئولیت استفاده می‌شود. طبق این دیدگاه، هرگاه شخصی با فعالیت خود (مانند مدیریت شبکه گاز یا بهره‌برداری از تجهیزات خطرناک) وضعیتی را ایجاد کند که احتمال بروز خطر افزایش یابد، در صورت وقوع حادثه، مسئول است؛ حتی اگر خطای مستقیم (تقصیر) ثابت نشود. این همان مفهوم «مسئولیت ناشی از فعالیت‌های خطرناک»

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

است. در اینجا، خطر به عنوان معیاری برای جابه‌جایی بار مسئولیت عمل می‌کند تا آسیب‌دیده که بی‌گناه است، متحمل خسارت نشود.

ج- رابطه بین خطر و میزان خسارت (خسارت مستقیم و تبعی)

نظریه خطر در تعیین دامنه خسارت نیز نقش کلیدی دارد. وقتی گازی قطع می‌شود، خسارت به دو دسته تقسیم می‌شود:

خسارت مستقیم: آسیب به خود تجهیزات یا ساختارها (مثلاً یخ‌زدگی لوله‌ها به دلیل نبود گرمایش).

خسارت تبعی (غیرمستقیم): ضرر و زیان ناشی از توقف فعالیت (مانند از دست رفتن سود کارخانه یا کسب‌وکار).

در تحلیل‌های پیشرفته نظریه خطر، باید مشخص شود که آیا "خطر" شامل فرآیند ثانویه (توقف تولید) نیز می‌شود یا خیر. طبق اصول استاندارد، بیمه‌گرها یا مسئولان معمولاً تنها در صورتی خسارت تبعی را می‌پردازند که این خطر به صورت پیش‌بینی‌پذیر و در قرارداد لحاظ شده باشد.

**۲-۳- نظریه تضمین حق**

**۲-۳-۱- مفهوم نظریه تضمین حق**

بر اساس نظریه تضمین حق، هدف اصلی مسئولیت مدنی حمایت از حقوق افراد و تضمین بهره‌مندی آنان از حقوق قانونی است. در این دیدگاه، مسئله اصلی یافتن مقصر نیست؛ بلکه مهم این است که آیا حق مشروع فردی مورد تعرض قرار گرفته و آیا باید خسارت او جبران شود.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

### ۲-۳-۲- کاربرد نظریه تضمین حق در قطع گاز

شهروندان در برابر پرداخت هزینه‌های قانونی و رعایت مقررات، انتظار مشروع دارند که از خدمات عمومی مانند گاز بهره‌مند شوند. بنابراین، اگر بدون دلیل موجه و خارج از شرایط اضطراری، این خدمت قطع شود و خسارتی ایجاد کند، می‌توان گفت حق بهره‌مندی افراد از خدمات عمومی نقض شده است. این نظریه می‌تواند مبنای مناسبی برای حمایت از شهروندان در برابر خسارات گسترده ناشی از قطع خدمات عمومی باشد. در تحلیل حقوقی و اقتصادی خسارات ناشی از قطع گاز، «نظریه تضمین حق» (Theory of Right Guarantee) به این معناست که نظام حقوقی موظف است وضعیتی را ایجاد کند که در آن، حقوقِ مالکان، بهره‌برداران یا مصرف‌کنندگان در برابر آسیب‌های غیرمنتظره یا اقدامات ناشی از سوءمدیریت، به طور کامل جبران شود. در واقع، این نظریه بر این اصل استوار است که «هر خسارتی که به حقِ برخورداری از یک خدمت عمومی (مانند گاز) آسیب بزند، باید جبران شود تا اصل عدالت و تضمین حقوق فردی حفظ گردد.» در ادامه، این نظریه را در سه سطح تحلیل می‌کنیم:

الف- تضمین حق بر اساس «اصل استقرار وضعیت» (Status Quo)

از منظر نظریه تضمین حق، مصرف‌کننده گاز حق دارد که خدمات دریافتی از سوی شبکه توزیع، با استانداردهای توافق شده و بدون وقفه باشد. وقتی گازی قطع می‌شود، تنها با عدم دریافت کالا روبرو نیستیم، بلکه حقِ برخورداری از امکانات لازم برای زندگی و فعالیت نقض شده است. در این رویکرد، حقوقدانان معتقدند که سیستم حقوقی باید تضمین کند که فرد در اثر قطع خدمات، به وضعیتی

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

فراتر از آنچه پیش از حادثه بوده (مثلاً از نظر مالی یا سلامت جسمی) دچار نشود. این تضمین، پایه و اساس مطالبه خسارات مختلف است.

ب- تضمین حق در برابر «خسارت‌های غیرمستقیم و تبعی»

یکی از چالش‌های اصلی در دعاوی ناشی از قطع گاز، تفاوت میان خسارت مستقیم و خسارت تبعی است. پیروان نظریه تضمین حق استدلال می‌کنند که اگر قطع گاز به دلیل قصور شرکت توزیع یا نقص در زیرساخت‌ها باشد، نباید دامنه جبران خسارت را محدود به خودِ گاز کرد. اگر این قطع گاز منجر به یخ‌زدگی لوله‌های ساختمان، آسیب به سیستم‌های گرمایشی، یا از دست رفتن سود یک کارخانه شود، حقِ مالک بر اموال و فعالیت‌های خود آسیب دیده است. بنابراین، تضمین حق ایجاب می‌کند که نظام جبران خسارت، شامل بازگرداندن وضعیت به حالت اولیه (Restitutio in Integrum) باشد، نه فقط جبران کمبود کالا.

ج- تضمین حق از منظر «عدالت توزیعی و خدمات عمومی»

در این سطح، نظریه تضمین حق به جای فرد، بر جامعه تمرکز می‌کند. از آنجایی که شبکه گاز یک زیرساخت استراتژیک و عمومی است، قطع آن می‌تواند امنیت اجتماعی را به خطر بیندازد. از این منظر، دولت و نهادهای متولی موظفند از طریق وضع استانداردهای سخت‌گیرانه و ایجاد سیستم‌های پشتیبان، حقِ امنیت انرژی جامعه را تضمین کنند. در صورت بروز خطا، مسئولیت بر اساس این نظریه، سنگین‌تر تلقی می‌شود زیرا نقض حق تنها یک فرد نبوده، بلکه نقض تعهد عمومی برای تضمین پایداری خدمات است.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

### ۲-۴- مبانی فقهی مسئولیت مدنی دولت

حقوق ایران علاوه بر مبانی قانونی، از قواعد فقه اسلامی نیز تأثیر پذیرفته است. مهم‌ترین قواعد فقهی مرتبط با مسئولیت مدنی عبارت‌اند از:

#### ۲-۴-۱- قاعده لاضرر

قاعده لاضرر یکی از مهم‌ترین قواعد فقهی در زمینه جبران خسارت است. مفهوم این قاعده آن است که هیچ حکم یا رفتاری نباید موجب ضرر ناروا به دیگران شود. در موضوع قطع گاز، اگر اقدام یا کوتاهی دولت موجب ضرر غیرمتعارف به افراد شود، می‌توان با استناد به این قاعده، ضرورت جبران خسارت را مطرح کرد.

#### ۲-۴-۲- قاعده اتلاف

بر اساس قاعده اتلاف، هر کس مال دیگری را تلف کند، مسئول جبران آن است. اگرچه در بسیاری از موارد قطع گاز مستقیماً موجب تلف مال نمی‌شود، اما چنانچه این قطع موجب از بین رفتن کالا، مواد تولیدی یا تجهیزات شود، امکان استناد به مفهوم اتلاف یا آثار نزدیک به آن وجود دارد.

#### ۲-۴-۳- قاعده تسبیب

قاعده تسبیب زمانی مطرح می‌شود که شخص مستقیماً خسارت را ایجاد نکرده، اما شرایطی فراهم کرده که نتیجه زیان‌بار به وجود آمده است. برای مثال، اگر عدم نگهداری مناسب شبکه گاز باعث خرابی گسترده و قطع طولانی‌مدت شود، می‌توان میان ترک فعل دستگاه مسئول و خسارت ایجادشده رابطه سببیت برقرار کرد.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

### ۲-۵- عدالت اجتماعی به عنوان مبنای مسئولیت دولت

یکی از اهداف اصلی حقوق عمومی، برقراری عدالت اجتماعی است. دولت به عنوان نماینده جامعه نمی‌تواند در برابر زیان‌هایی که ناشی از عملکرد دستگاه‌های عمومی است، کاملاً بی‌تفاوت باشد. پذیرش مسئولیت دولت موجب می‌شود: دستگاه‌های عمومی در ارائه خدمات دقت بیشتری داشته باشند؛ حقوق شهروندان بهتر حمایت شود؛ اعتماد عمومی به نظام اداری افزایش یابد. بنابراین، مسئولیت مدنی دولت را می‌توان یکی از ابزارهای کنترل قدرت عمومی و تضمین حقوق افراد دانست. بررسی مبانی نظری نشان می‌دهد که مسئولیت مدنی دولت در خسارات ناشی از قطع گاز می‌تواند بر پایه نظریه‌های مختلفی تحلیل شود. نظریه تقصیر، اثبات کوتاهی دولت را ضروری می‌داند؛ نظریه خطر، بر حمایت از زیان‌دیده در فعالیت‌های پرریسک تأکید دارد؛ و نظریه تضمین حق، حمایت از حقوق شهروندان را محور قرار می‌دهد. در حقوق ایران نیز ترکیب قواعد قانونی و اصول فقهی مانند لاضرر، اتلاف و تسبیب، امکان پذیرش مسئولیت دولت را در مواردی که قطع گاز موجب ورود خسارت شود، فراهم می‌کند.

### ۲-۶- ارکان تحقق مسئولیت مدنی دولت در خسارات ناشی از قطع گاز

تحقق مسئولیت مدنی دولت، همانند مسئولیت مدنی اشخاص خصوصی، نیازمند وجود شرایط و ارکانی است که بدون تحقق آن‌ها نمی‌توان دولت یا دستگاه‌های عمومی را ملزم به جبران خسارت دانست. صرف وقوع ضرر به تنهایی برای ایجاد مسئولیت کافی نیست؛ بلکه باید مشخص شود که آیا ضرر ایجادشده ناشی از عملکرد یا کوتاهی دستگاه مسئول بوده و آیا میان رفتار دولت و خسارت وارده رابطه مستقیم وجود دارد یا خیر. در موضوع قطع گاز، بررسی ارکان مسئولیت اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا قطع این خدمت عمومی ممکن است گاهی ناشی از تقصیر دستگاه‌های مسئول باشد و

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

گاهی نتیجه عوامل خارج از اختیار دولت مانند حوادث طبیعی یا شرایط اضطراری. بنابراین، تعیین حدود مسئولیت نیازمند بررسی دقیق عناصر تشکیل‌دهنده آن است. ارکان اصلی مسئولیت مدنی دولت در این زمینه عبارت‌اند از: وجود ضرر و ورود خسارت؛ وجود فعل یا ترک فعل زیان‌بار؛ وجود رابطه سببیت میان رفتار دولت و خسارت ایجادشده؛ قابلیت انتساب خسارت به شخص یا دستگاه مسئول.

### ۲-۶-۱- رکن اول: ورود ضرر و تحقق خسارت

ضرر نخستین شرط تحقق مسئولیت مدنی است. تا زمانی که زیانی به شخص وارد نشده باشد، مسئولیت مدنی نیز موضوعیت پیدا نمی‌کند. در زمینه قطع گاز، خسارت ممکن است به اشخاص مختلف وارد شود و شکل‌های متفاوتی داشته باشد. برای مثال: خانواده‌هایی که به دلیل قطع طولانی‌مدت گاز متحمل هزینه‌های اضافی برای تأمین گرمایش می‌شوند؛ کارخانه‌هایی که به دلیل توقف تولید زیان اقتصادی می‌بینند؛ مراکز تجاری که فعالیت آن‌ها مختل می‌شود؛ بیمارستان‌ها و مراکز حساس که با مشکلات عملیاتی مواجه می‌شوند.

### ۲-۶-۲- انواع خسارت ناشی از قطع گاز

الف- خسارت مادی

خسارت مادی شامل زیان‌هایی است که قابلیت ارزیابی مالی دارند. مهم‌ترین نمونه‌های آن عبارت‌اند از:

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

۱. خسارت به اموال: قطع گاز ممکن است موجب آسیب به تجهیزات یا کالاها شود. برای مثال، توقف سیستم‌های گرمایشی یا صنعتی ممکن است باعث خرابی محصولات یا دستگاه‌ها شود.

۲. خسارت ناشی از توقف فعالیت اقتصادی: در واحدهای تولیدی و صنعتی ممکن است در اثر قطع گاز قادر به ادامه فعالیت نباشند. این توقف می‌تواند موجب: کاهش تولید؛ از دست رفتن قراردادهای تجاری؛ افزایش هزینه‌ها؛ کاهش درآمد شود.

۳. هزینه‌های جایگزین: افراد یا شرکت‌ها ممکن است برای جبران قطع گاز مجبور به استفاده از روش‌های جایگزین شوند؛ مانند خرید تجهیزات گرمایشی موقت یا استفاده از سوخت‌های دیگر.

ب- خسارت معنوی

خسارت معنوی به زیان‌هایی گفته می‌شود که مستقیماً قابل اندازه‌گیری مالی نیستند، اما حقوق و آرامش افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهند. در قطع گسترده گاز، نمونه‌هایی از خسارت معنوی عبارت‌اند از: ایجاد نگرانی و اضطراب در میان خانواده‌ها؛ کاهش آسایش و رفاه عمومی؛ ایجاد احساس ناامنی نسبت به خدمات عمومی. البته اثبات و ارزیابی خسارت معنوی در حقوق ایران نسبت به خسارت مادی دشوارتر است.

### ۲-۷- رکن دوم: فعل یا ترک فعل زیان‌بار دولت

۲-۷-۱- مفهوم فعل زیان‌بار

فعل زیان‌بار به اقدامی گفته می‌شود که از سوی دولت یا دستگاه‌های مسئول انجام شده و موجب ورود خسارت شده است. در موضوع قطع گاز، اقداماتی مانند موارد زیر ممکن است در صورت

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

غیرمنطقی یا غیرقانونی بودن، موجب مسئولیت شود: قطع گاز بدون رعایت مقررات؛ عدم اطلاع‌رسانی مناسب به مشترکان؛ تصمیم‌گیری نادرست در مدیریت شبکه؛ توزیع نامناسب محدودیت‌های مصرف.

### ۲-۷-۲- ترک فعل دولت به عنوان عامل مسئولیت

در بسیاری از موارد، خسارت ناشی از انجام یک عمل نیست، بلکه نتیجه انجام ندادن یک وظیفه قانونی است. ترک فعل زمانی می‌تواند موجب مسئولیت شود که: دستگاه دولتی وظیفه قانونی مشخصی داشته باشد؛ از انجام آن وظیفه خودداری کرده باشد؛ این خودداری موجب ورود خسارت شده باشد. نمونه‌هایی از ترک فعل در صنعت گاز: عدم تعمیر و نگهداری مناسب تأسیسات؛ عدم پیش‌بینی شرایط بحرانی؛ عدم ذخیره‌سازی کافی برای دوره‌های پرمصرف؛ تأخیر در رفع نقص شبکه.

### ۲-۸- رکن سوم: رابطه سببیت میان قطع گاز و خسارت

#### ۲-۸-۱- اهمیت رابطه سببیت

حتی اگر خسارت و رفتار دولت اثبات شود، باز هم باید مشخص شود که میان این دو رابطه مستقیم وجود دارد. به عبارت دیگر، زیان‌دیده باید نشان دهد که خسارت او نتیجه همان قطع گاز بوده است، نه عامل دیگری.

#### ۲-۸-۲- مثال‌های رابطه سببیت

مثال اول: کارخانه‌ای به دلیل قطع گاز به مدت طولانی قادر به تولید نیست و قرارداد تجاری خود را از دست می‌دهد. در این حالت باید بررسی شود: آیا قطع گاز علت اصلی توقف تولید بوده است؟ آیا

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

کارخانه امکان استفاده از روش جایگزین داشته است؟ آیا عوامل دیگری مانند ضعف مدیریت کارخانه نیز مؤثر بوده‌اند؟

مثال دوم: قطع گاز موجب آسیب به محصولات فاسدشدنی یک واحد تجاری می‌شود. در این شرایط، اثبات رابطه میان قطع گاز و خراب شدن محصولات آسان‌تر است، زیرا ارتباط میان علت و نتیجه روشن‌تر است.

**۲-۹- رکن چهارم: قابلیت انتساب خسارت به دولت**

صرف وقوع خسارت در زمان قطع گاز برای مسئول شناختن دولت کافی نیست؛ بلکه باید بتوان خسارت را به عملکرد دولت یا دستگاه مسئول نسبت داد. برای انتساب خسارت باید بررسی شود: آیا تصمیم قطع گاز توسط دستگاه دولتی اتخاذ شده است؟ آیا دستگاه مسئول توان جلوگیری از خسارت را داشته است؟ آیا کوتاهی یا ضعف مدیریت در ایجاد خسارت نقش داشته است؟

**۲-۱۰- مطالبه خسارت توسط اشخاص مختلف**

**۲-۱۰-۱- شهروندان عادی**

افراد می‌توانند در صورت ورود خسارت قابل اثبات، برای مطالبه زیان‌های خود اقدام کنند. برای مثال:

هزینه‌های اضافی ناشی از قطع گاز؛ خسارت به وسایل یا اموال؛ زیان ناشی از شرایط غیرمتعارف.

۲-۱۰-۲- واحدهای صنعتی و تولیدی

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

واحدهای صنعتی از مهم‌ترین گروه‌های زیان‌دیده در قطع گاز هستند. خسارات آن‌ها ممکن است شامل: کاهش تولید؛ تعطیلی موقت؛ از بین رفتن مواد اولیه؛ خسارت قراردادی باشد. البته مطالبه این خسارات نیازمند ارائه اسناد و مدارک دقیق مانند قراردادها، صورت‌های مالی و گزارش کارشناسی است.

### ۲-۱۰-۳- مراکز درمانی و خدماتی

قطع گاز در مراکز حساس مانند بیمارستان‌ها می‌تواند آثار مهمی داشته باشد. در این موارد، موضوع مسئولیت دولت اهمیت بیشتری پیدا می‌کند؛ زیرا با حقوق عمومی و سلامت جامعه ارتباط دارد.

### ۲-۱۱- شیوه اثبات خسارت

زیان‌دیده برای موفقیت در دعوای مطالبه خسارت باید مدارک کافی ارائه کند، از جمله: گزارش کارشناسی؛ اسناد مالی؛ قراردادهای تجاری؛ مدارک مربوط به زمان و مدت قطع گاز؛ مستندات مربوط به علت قطع. در بسیاری از موارد، کارشناسی رسمی دادگستری نقش مهمی در تعیین میزان خسارت دارد. تحقق مسئولیت مدنی دولت در خسارات ناشی از قطع گاز نیازمند وجود مجموعه‌ای از شرایط است. نخست باید ضرر قابل اثبات وجود داشته باشد؛ سپس باید مشخص شود که دولت یا دستگاه مسئول با فعل یا ترک فعل خود در ایجاد خسارت نقش داشته است. در نهایت نیز باید رابطه سببیت میان قطع گاز و زیان واردشده اثبات شود. بنابراین، هر قطع گازی موجب مسئولیت دولت نیست؛ بلکه مسئولیت زمانی ایجاد می‌شود که اختلال در ارائه خدمت عمومی ناشی از عملکرد قابل انتساب دستگاه مسئول باشد و خسارت مشخصی به اشخاص وارد کند.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

## ۳- مبانی قانونی مسئولیت دولت در حقوق ایران

مسئولیت مدنی دولت در نظام حقوقی ایران، موضوعی میان‌رشته‌ای است که از حقوق اساسی، حقوق اداری، حقوق مدنی و قواعد فقهی تأثیر می‌پذیرد. دولت به عنوان متولی اداره امور عمومی، وظایف گسترده‌ای در زمینه تأمین خدمات اساسی جامعه بر عهده دارد. یکی از این خدمات، تأمین و توزیع گاز طبیعی است که به دلیل نقش حیاتی آن در زندگی مردم و فعالیت‌های اقتصادی، استمرار و کیفیت ارائه آن اهمیت فراوانی دارد. قطع گاز، چنانچه ناشی از قصور، بی‌مبالاتی، ضعف مدیریت یا عدم انجام تکالیف قانونی دستگاه‌های مسئول باشد، می‌تواند زمینه تحقق مسئولیت مدنی دولت را فراهم کند. برای بررسی این مسئولیت، لازم است قوانین و مقررات حاکم بر روابط دولت و شهروندان مورد تحلیل قرار گیرد.

### ۳-۱- جایگاه مسئولیت دولت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصول متعددی را به حمایت از حقوق افراد و مسئولیت دستگاه‌های عمومی اختصاص داده است. هرچند در قانون اساسی به طور مستقیم عنوان «مسئولیت مدنی دولت در قطع گاز» مطرح نشده است، اما اصول کلی آن زمینه پذیرش این مسئولیت را فراهم می‌کند.

#### ۳-۱-۱- اصل ۲۲ قانون اساسی

بر اساس این اصل، حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون اجازه دهد. این اصل نشان‌دهنده حمایت قانون اساسی از حقوق مالی و غیرمالی شهروندان است. بنابراین، اگر عملکرد دستگاه‌های دولتی موجب ورود خسارت غیرقانونی به اموال

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

افراد شود، اصل حمایت از حقوق اشخاص می‌تواند مبنایی برای مطالبه جبران خسارت باشد. در موضوع قطع گاز، چنانچه قطع غیرمتعارف این خدمت موجب خسارت به اموال، واحدهای تولیدی یا زندگی اشخاص شود، باید امکان حمایت حقوقی از زیان‌دیدگان وجود داشته باشد.

### ۳-۱-۲- اصل ۳۴ قانون اساسی

اصل ۳۴ مقرر می‌کند که دادخواهی حق مسلم هر فرد است و هر کس می‌تواند برای دادخواهی به دادگاه‌های صالح مراجعه کند. بر اساس این اصل، شهروندانی که در اثر عملکرد دستگاه‌های دولتی دچار خسارت شده‌اند، حق مراجعه به مراجع قضایی برای احقاق حق خود را دارند.

### ۳-۱-۳- اصل ۴۰ قانون اساسی

مطابق اصل ۴۰، هیچ‌کس نمی‌تواند اعمال حق خویش را وسیله اضرار به غیر یا تجاوز به منافع عمومی قرار دهد. اگرچه این اصل بیشتر درباره اشخاص خصوصی مطرح می‌شود، اما فلسفه آن یعنی منع ورود ضرر ناروا، می‌تواند در تحلیل عملکرد دستگاه‌های عمومی نیز مورد توجه قرار گیرد.

## ۳-۲- قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ و نقش آن در مسئولیت دولت

مهم‌ترین قانون عمومی در زمینه جبران خسارت در حقوق ایران، قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ است. این قانون چارچوب کلی مسئولیت ناشی از ورود زیان را مشخص کرده است.

### ۳-۲-۱- ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

مطابق ماده ۱ این قانون: «هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی‌احتیاطی به جان، سلامتی، مال، آزادی، حیثیت یا شهرت تجارتی یا هر حق دیگری که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود، مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد.» این ماده یکی از مهم‌ترین مبانی حقوقی برای مطالبه خسارت ناشی از قطع گاز است. بر اساس این ماده، اگر قطع گاز: بدون دلیل قانونی انجام شده باشد؛ ناشی از بی‌احتیاطی یا کوتاهی دستگاه مسئول باشد؛ موجب ورود ضرر به افراد شود؛ می‌توان مسئولیت جبران خسارت را مطرح کرد.

### ۳-۲-۲- مسئولیت کارکنان و مأموران دولتی

در نظام حقوقی ایران، مأموران دولتی نیز در صورت ارتکاب تقصیر شخصی ممکن است مسئول شناخته شوند. همچنین در مواردی که خسارت ناشی از عملکرد سازمانی دستگاه دولتی باشد، امکان مسئولیت شخص حقوقی دولت یا نهاد عمومی وجود دارد. برای مثال، اگر مسئولان مربوطه بدون رعایت استانداردهای فنی یا بدون برنامه‌ریزی مناسب اقدام به قطع گسترده گاز کنند و این امر خسارت ایجاد کند، موضوع مسئولیت قابل بررسی خواهد بود.

## ۳-۳- نقش دیوان عدالت اداری در رسیدگی به شکایات علیه دولت

### ۳-۳-۱- صلاحیت دیوان عدالت اداری

دیوان عدالت اداری به منظور رسیدگی به شکایات، تظلمات و اعتراضات مردم نسبت به مأموران، واحدها و آیین‌نامه‌های دولتی تشکیل شده است. در موضوع قطع گاز، چنانچه تصمیم یا اقدام یک دستگاه دولتی موجب تضییع حقوق افراد شود، امکان مراجعه به دیوان عدالت اداری وجود دارد.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

### ۳-۳-۲- تفاوت صلاحیت دادگاه عمومی و دیوان عدالت اداری

در دعاوی مربوط به خسارت ناشی از قطع گاز باید میان دو موضوع تفاوت قائل شد:

الف) اعتراض به تصمیم یا اقدام اداری: مانند اعتراض به تصمیم یک دستگاه دولتی درباره نحوه ارائه خدمات. مرجع رسیدگی: دیوان عدالت اداری.

ب) مطالبه خسارت مالی: مانند مطالبه خسارت از دولت یا شرکت مسئول توزیع گاز. مرجع رسیدگی ممکن است دادگاه عمومی حقوقی باشد، مگر اینکه قوانین خاص صلاحیت دیگری تعیین کرده باشند.

### ۳-۴- مسئولیت شرکت ملی گاز و دستگاه‌های مرتبط

صنعت گاز ایران ساختاری گسترده دارد و نهادهای مختلفی در تولید، انتقال و توزیع گاز نقش دارند. مهم‌ترین وظایف این دستگاه‌ها عبارت‌اند از: برنامه‌ریزی برای تأمین پایدار انرژی؛ نگهداری و توسعه شبکه انتقال و توزیع؛ رعایت استانداردهای ایمنی؛ اطلاع‌رسانی مناسب هنگام قطع یا محدودیت مصرف. اگر عدم انجام صحیح این وظایف موجب خسارت شود، موضوع مسئولیت مدنی قابل طرح خواهد بود.

### ۳-۵- مسئولیت دولت در انواع قطع گاز

قطع گاز از نظر حقوقی می‌تواند حالت‌های مختلفی داشته باشد:

#### ۳-۵-۱- قطع ناشی از تقصیر یا سوءمدیریت

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

در این حالت، مانند: تأخیر در تعمیر تجهیزات؛ ضعف مدیریت بحران؛ نبود برنامه مناسب تأمین انرژی؛ امکان تحقق مسئولیت دولت بیشتر است.

### ۳-۵-۲- قطع ناشی از حوادث غیرقابل پیش‌بینی

گاهی قطع گاز به دلیل عواملی خارج از کنترل دولت رخ می‌دهد، مانند: بلایای طبیعی شدید؛ آسیب ناگهانی به تأسیسات؛ شرایط اضطراری ملی. در این موارد، مسئولیت دولت ممکن است محدود یا منتفی شود؛ زیرا یکی از شرایط مسئولیت یعنی انتساب خسارت به رفتار قابل سرزنش، وجود ندارد.

### ۳-۵-۳- قطع ناشی از تصمیمات مدیریتی برای حفظ منافع عمومی

گاهی دولت برای جلوگیری از بحران گسترده‌تر، اقدام به محدودسازی یا قطع موقت گاز برخی مناطق یا صنایع می‌کند. در این شرایط، باید میان ضرورت حفظ منفعت عمومی و جبران خسارت اشخاص تعادل برقرار شود. اصل ضرورت عمومی ممکن است مسئولیت دولت را کاهش دهد، اما در مواردی که خسارت خاص و سنگینی به گروهی وارد شود، بحث جبران خسارت همچنان مطرح خواهد بود. در حقوق ایران، مسئولیت مدنی دولت در قبال خسارات ناشی از قطع گاز، بر پایه مجموعه‌ای از مقررات قابل بررسی است. قانون اساسی با حمایت از حقوق شهروندان، قانون مسئولیت مدنی با پیش‌بینی الزام به جبران خسارت، و مقررات مربوط به دیوان عدالت اداری، چارچوب حقوقی لازم برای حمایت از زیان‌دیدگان را فراهم کرده‌اند. با این حال، نبود مقررات اختصاصی و جامع درباره خسارات ناشی از قطع خدمات عمومی، موجب شده است که بسیاری از دعاوی در این زمینه با دشواری‌های اثباتی و اجرایی روبه‌رو شوند.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

## ۴- موانع و چالش‌های جبران خسارت ناشی از قطع گاز

با وجود پذیرش اصل مسئولیت مدنی دولت در نظام حقوقی ایران، جبران خسارات ناشی از قطع گاز همواره با چالش‌ها و موانع متعددی مواجه است. پیچیدگی ساختار اداری دولت، گستردگی شبکه گازرسانی، ماهیت عمومی خدمات انرژی و ضرورت حفظ منافع جامعه موجب می‌شود که تشخیص مسئولیت دولت و میزان جبران خسارت، امری ساده نباشد. از سوی دیگر، شهروندان و اشخاص زیان‌دیده معمولاً با مشکلاتی مانند دشواری اثبات تقصیر، نبود اطلاعات کافی درباره علت قطع گاز و طولانی بودن فرآیندهای رسیدگی مواجه هستند. در این فصل مهم‌ترین موانع و چالش‌های موجود در مسیر مطالبه و جبران خسارت بررسی می‌شود.

### ۴-۱- دشواری اثبات تقصیر دولت

#### ۴-۱-۱- اهمیت اثبات تقصیر

در بسیاری از دعاوی مسئولیت مدنی علیه دولت، زیان‌دیده باید ثابت کند که دستگاه دولتی مرتکب کوتاهی یا تخلف شده است. این موضوع در مورد قطع گاز اهمیت زیادی دارد؛ زیرا دولت معمولاً می‌تواند دلایل مختلفی برای توجیه اقدام خود ارائه کند. برای مثال، ممکن است دستگاه مسئول اعلام کند که قطع گاز به دلیل: کاهش شدید فشار شبکه؛ افزایش غیرمنتظره مصرف؛ شرایط اضطراری؛ مسائل فنی پیش‌بینی‌نشده صورت گرفته است. در چنین شرایطی، تشخیص اینکه آیا حادثه ناشی از قصور مدیریتی بوده یا یک وضعیت اجتناب‌ناپذیر، دشوار خواهد بود.

#### ۴-۱-۲- نابرابری اطلاعات میان دولت و شهروندان

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

یکی از مشکلات مهم در دعاوی علیه دولت، تفاوت میزان دسترسی طرفین به اطلاعات است. دستگاه‌های دولتی معمولاً اطلاعات فنی مربوط به موارد زیر را در اختیار دارند: وضعیت شبکه انتقال و توزیع؛ میزان ذخایر گاز؛ گزارش‌های کارشناسی؛ برنامه‌های مدیریت بحران. در مقابل، شهروندان معمولاً تنها نتیجه نهایی یعنی قطع گاز را مشاهده می‌کنند و دسترسی محدودی به علت واقعی حادثه دارند. برای ایجاد عدالت در رسیدگی، لازم است سازوکارهایی برای افزایش شفافیت و دسترسی عمومی به اطلاعات مربوط به علت قطع خدمات ایجاد شود.

### ۴-۲- استناد دولت به قوه قاهره (فورس ماژور)

#### ۴-۲-۱- مفهوم قوه قاهره

قوه قاهره یا حادثه خارجی، رویدادی است که: خارج از اراده شخص باشد؛ قابل پیش‌بینی نباشد؛ امکان جلوگیری از آن وجود نداشته باشد. در صورت تحقق این شرایط، مسئولیت مدنی ممکن است از شخص یا نهاد مسئول برداشته شود.

#### ۴-۲-۲- کاربرد قوه قاهره در قطع گاز

دولت ممکن است در برابر ادعای خسارت ناشی از قطع گاز، به عواملی مانند موارد زیر استناد کند: زلزله یا سیل شدید؛ خرابی ناگهانی و گسترده تأسیسات؛ شرایط خاص امنیتی؛ حوادث خارج از کنترل انسانی. برای مثال، اگر یک حادثه طبیعی شدید باعث تخریب بخشی از شبکه انتقال گاز شود و امکان جلوگیری از آن وجود نداشته باشد، مسئولیت دولت ممکن است کاهش یابد.

#### ۴-۲-۳- محدودیت استناد به قوه قاهره

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

با این حال، هر حادثه‌ای نمی‌تواند قوه قاهره محسوب شود. اگر حادثه ناشی از ضعف برنامه‌ریزی یا عدم انجام اقدامات پیشگیرانه باشد، دولت نمی‌تواند به سادگی از مسئولیت خود رهایی یابد. برای نمونه: عدم تعمیر به‌موقع تجهیزات؛ نبود برنامه مدیریت بحران؛ پیش‌بینی نکردن افزایش مصرف در فصل سرد؛ ممکن است مانع پذیرش دفاع دولت شود.

### ۴-۳- تعارض میان منافع عمومی و حقوق اشخاص

#### ۴-۳-۱- ضرورت حفظ منافع عمومی

یکی از وظایف اصلی دولت، تأمین منافع عمومی است. گاهی دولت برای جلوگیری از یک بحران بزرگ‌تر ناچار به اتخاذ تصمیماتی مانند محدود کردن مصرف یا قطع موقت گاز برخی مناطق می‌شود. برای مثال، ممکن است قطع گاز صنایع برای حفظ گازرسانی به بخش خانگی انجام شود.

#### ۴-۳-۲- ضرورت ایجاد تعادل

اگرچه حفظ منافع عمومی اهمیت دارد، اما این موضوع نباید موجب نادیده گرفتن حقوق افراد شود. اصل عدالت اقتضا می‌کند که: تصمیمات دولت متناسب با شرایط باشد؛ خسارت گروه‌های خاص بدون جبران باقی نماند؛ میان ضرورت عمومی و حقوق خصوصی تعادل برقرار شود. در برخی نظام‌های حقوقی، حتی زمانی که اقدام دولت قانونی است، در صورت تحمیل خسارت سنگین و غیرمتعارف به گروه خاصی، امکان جبران خسارت پیش‌بینی شده است.

### ۴-۴- محدودیت‌های مالی دولت در جبران خسارت

#### ۴-۴-۱- مشکل تأمین منابع مالی

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

یکی از چالش‌های عملی مسئولیت دولت، تأمین منابع لازم برای پرداخت خسارت‌های گسترده است. قطع گسترده گاز ممکن است هزاران خانوار و صدها واحد اقتصادی را تحت تأثیر قرار دهد. پرداخت مستقیم تمامی خسارت‌ها می‌تواند بار مالی سنگینی برای بودجه عمومی ایجاد کند.

### ۴-۴-۲- راهکارهای تأمین جبران خسارت

برای کاهش این مشکل می‌توان از روش‌های مختلف استفاده کرد:

الف- ایجاد صندوق‌های جبران خسارت خدمات عمومی

تشکیل صندوق‌های تخصصی می‌تواند امکان پرداخت سریع‌تر خسارات را فراهم کند.

ب- توسعه بیمه‌های مرتبط

بیمه می‌تواند بخشی از خسارات ناشی از توقف فعالیت‌های اقتصادی یا اختلال در خدمات انرژی را پوشش دهد.

ج- پیش‌بینی مقررات خاص

قانون‌گذار می‌تواند برای خدمات حیاتی مانند گاز، سازوکار مشخصی برای جبران خسارت تعیین کند.

### ۴-۵- ضعف سازوکارهای سریع رسیدگی به خسارات

یکی دیگر از مشکلات موجود، طولانی بودن فرآیند رسیدگی قضایی است. زیان‌دیدگان ممکن است برای اثبات خسارت و دریافت غرامت، مدت طولانی درگیر فرآیندهای اداری و قضایی شوند. ایجاد

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

روش‌های ساده‌تر مانند: هیأت‌های تخصصی رسیدگی به خسارات خدمات عمومی؛ فرآیندهای کارشناسی سریع؛ سامانه‌های ثبت و پیگیری خسارت؛ می‌تواند حمایت از شهروندان را افزایش دهد.

### ۴-۶- ضرورت افزایش شفافیت در عملکرد دولت

یکی از عوامل کاهش اختلافات میان دولت و شهروندان، اطلاع‌رسانی شفاف است. دستگاه‌های مسئول باید در هنگام قطع گاز: علت دقیق قطع را اعلام کنند؛ مدت احتمالی آن را مشخص کنند؛ اقدامات انجام‌شده برای رفع مشکل را توضیح دهند. شفافیت موجب افزایش اعتماد عمومی و کاهش دعاوی حقوقی خواهد شد. جبران خسارت ناشی از قطع گاز با موانع متعددی روبه‌رو است. مهم‌ترین این موانع عبارت‌اند از دشواری اثبات تقصیر دولت، امکان استناد به قوه قاهره، تعارض میان ضرورت‌های عمومی و حقوق خصوصی، محدودیت‌های مالی و نبود سازوکارهای سریع جبران خسارت. با وجود این مشکلات، اصل پاسخگویی دولت ایجاب می‌کند که در مواردی که خسارت ناشی از کوتاهی یا مدیریت نامناسب دستگاه‌های عمومی باشد، زیان‌دیدگان بدون حمایت باقی نمانند. ایجاد نظام‌های شفاف، بیمه‌ای و قانونی می‌تواند نقش مهمی در حل این مشکلات داشته باشد.

## ۵- مطالعه تطبیقی مسئولیت مدنی دولت در حقوق فرانسه و انگلستان

مسئولیت مدنی دولت در زمینه ارائه خدمات عمومی، موضوعی است که در بسیاری از نظام‌های حقوقی مورد توجه قرار گرفته است. با توسعه نقش دولت‌ها در زندگی اجتماعی و اقتصادی، اصل مصونیت مطلق دولت در برابر خسارت‌های ناشی از عملکرد دستگاه‌های عمومی به تدریج کاهش یافته و دولت‌ها در برابر شهروندان خود مسئولیت بیشتری پذیرفته‌اند. بررسی تجربه کشورهای دیگر

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

می‌تواند به شناخت نقاط ضعف و قوت نظام حقوقی ایران کمک کند. در این فصل، مسئولیت دولت در حقوق فرانسه و انگلستان بررسی و سپس با نظام حقوقی ایران مقایسه می‌شود.

### ۵-۱- مسئولیت دولت در حقوق فرانسه

#### ۵-۱-۱- تحول تاریخی مسئولیت دولت در فرانسه

در حقوق فرانسه، در گذشته اصل بر عدم مسئولیت دولت بود؛ زیرا دولت به عنوان نماینده حاکمیت عمومی، دارای مصونیت تلقی می‌شد. اما با توسعه حقوق اداری، این دیدگاه تغییر کرد و اصل مسئولیت دولت در برابر شهروندان پذیرفته شد. یکی از نقاط مهم این تحول، رأی مشهور بلانکو (Blanco) در سال ۱۸۷۳ است که نقش مهمی در شکل‌گیری حقوق اداری فرانسه داشت. بر اساس این تحول، فعالیت‌های دولت نیز می‌توانند موجب ایجاد مسئولیت شوند و زیان‌دیدگان حق مطالبه جبران خسارت دارند.

#### ۵-۱-۲- مسئولیت ناشی از خدمات عمومی در فرانسه

در حقوق فرانسه، مفهوم «خدمت عمومی» جایگاه مهمی دارد. دولت و نهادهای عمومی مکلف‌اند خدمات عمومی را به صورت مستمر، منظم و برابر ارائه کنند. در زمینه انرژی و خدمات زیربنایی، چنانچه اختلال در ارائه خدمت ناشی از نقص عملکرد دستگاه عمومی باشد، امکان مطالبه خسارت وجود دارد. اصول مهم حاکم بر خدمات عمومی در حقوق فرانسه عبارت‌اند از:

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

الف- اصل استمرار خدمت عمومی: بر اساس این اصل، خدمات عمومی باید بدون وقفه غیرمنطقی ادامه یابند. قطع گسترده و طولانی‌مدت انرژی، در صورتی که ناشی از سوءمدیریت باشد، می‌تواند نقض این اصل محسوب شود.

ب- اصل برابری شهروندان: تمام افراد باید در استفاده از خدمات عمومی از شرایط برابر برخوردار باشند. تبعیض ناروا در ارائه خدمات می‌تواند موجب مسئولیت دولت شود.

ج- اصل سازگاری خدمات عمومی با نیازهای جامعه: دولت باید خدمات عمومی را متناسب با شرایط اجتماعی و فنی روز اداره کند.

### ۵-۲- مسئولیت دولت در حقوق انگلستان

#### ۵-۲-۱- تحول اصل مصونیت دولت

در حقوق سنتی انگلستان، بر اساس اصل «پادشاه نمی‌تواند خطا کند»، دولت از مسئولیت گسترده برخوردار نبود. اما این وضعیت با تصویب قوانین جدید تغییر کرد. یکی از تحولات مهم، تصویب قانون Crown Proceedings Act ۱۹٤۷ بود که امکان طرح دعوا علیه دولت را در بسیاری از موارد فراهم کرد.

#### ۵-۲-۲- مسئولیت دولت در نظام کامن‌لا

در نظام حقوقی انگلستان، مسئولیت دولت بیشتر بر مبنای قواعد عمومی مسئولیت مدنی مانند: بی‌احتیاطی (Negligence)؛ نقض تعهد؛ ورود خسارت غیرقانونی؛ بررسی می‌شود. بنابراین، اگر یک

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

نهاد عمومی در اداره خدمات ضروری مانند انرژی کوتاهی کند و موجب خسارت شود، امکان طرح دعوای جبران خسارت وجود دارد.

### ۵-۳- مقایسه نظام حقوقی ایران با فرانسه و انگلستان

#### ۵-۳-۱- شباهت‌ها

میان نظام حقوقی ایران و کشورهای مورد بررسی، شباهت‌هایی وجود دارد: پذیرش اصل پاسخگویی دولت در برابر عملکرد زیان‌بار؛ امکان مطالبه خسارت در صورت وجود رابطه سببیت؛ توجه به اهمیت خدمات عمومی؛ ضرورت حمایت از حقوق شهروندان.

#### ۵-۳-۲- تفاوت‌ها

با وجود شباهت‌ها، تفاوت‌هایی نیز وجود دارد:

الف- نبود نظام تخصصی مسئولیت خدمات عمومی در ایران: در فرانسه، حقوق اداری نقش گسترده‌ای در تنظیم مسئولیت دولت دارد؛ در حالی که در ایران هنوز بسیاری از مسائل مسئولیت دولت با استفاده از قواعد عمومی حل‌وفصل می‌شود.

ب- دشواری اثبات تقصیر در ایران: در حقوق ایران، زیان‌دیده معمولاً باید برای اثبات کوتاهی دولت تلاش زیادی انجام دهد. در برخی نظام‌های حقوقی دیگر، در حوزه خدمات عمومی، حمایت بیشتری از زیان‌دیده صورت می‌گیرد.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

ج- نبود سازوکار سریع جبران خسارت: در بسیاری از کشورها، برای برخی خدمات عمومی سازوکارهای اداری یا بیمه‌ای برای جبران سریع خسارت وجود دارد، در حالی که در ایران بیشتر مسیر قضایی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

## نتیجه‌گیری

بررسی مسئولیت مدنی دولت در خسارات ناشی از قطع گاز نشان می‌دهد که دولت به عنوان متولی ارائه خدمات عمومی، نمی‌تواند در برابر تمامی زیان‌های ناشی از عملکرد دستگاه‌های وابسته به خود بی‌مسئولیت تلقی شود. گاز به عنوان یکی از اساسی‌ترین خدمات عمومی، نقش مهمی در زندگی فردی و اجتماعی دارد و هرگونه اختلال غیرمتعارف در ارائه آن می‌تواند خسارات قابل توجهی ایجاد کند. در حقوق ایران، مبنای مسئولیت دولت را می‌توان در مجموعه‌ای از منابع یافت: قانون اساسی؛ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹؛ مقررات مربوط به دیوان عدالت اداری؛ قواعد فقهی مانند لاضرر، اتلاف و تسبیب. با این حال، نظام حقوقی ایران همچنان با چالش‌هایی مانند دشواری اثبات تقصیر، نبود قوانین خاص درباره خسارات خدمات عمومی و طولانی بودن فرآیند جبران خسارت مواجه است. پذیرش مسئولیت دولت در این حوزه نه تنها موجب حمایت از حقوق شهروندان می‌شود، بلکه باعث افزایش دقت و کارآمدی دستگاه‌های اجرایی در ارائه خدمات عمومی خواهد شد.

پیشنهادات:

۱. تدوین قانون خاص مسئولیت خدمات عمومی

پیشنهاد می‌شود قانون مستقلی برای مسئولیت ناشی از اختلال در خدمات حیاتی مانند گاز، برق و آب تصویب شود تا حدود مسئولیت دستگاه‌ها مشخص گردد.

۲. ایجاد صندوق جبران خسارت انرژی

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

تشکیل صندوقی برای جبران خسارات ناشی از قطع گسترده خدمات انرژی می‌تواند موجب حمایت سریع‌تر از شهروندان شود.

۳. افزایش شفافیت اداری

دستگاه‌های مسئول باید مکلف شوند: علت قطع گاز را اعلام کنند؛ زمان تقریبی رفع مشکل را اطلاع دهند؛ گزارش عملکرد خود را منتشر کنند.

۴. توسعه بیمه‌های خدمات عمومی

ایجاد پوشش‌های بیمه‌ای برای واحدهای صنعتی و تجاری می‌تواند خسارات اقتصادی ناشی از قطع انرژی را کاهش دهد.

۵. تقویت نقش دیوان عدالت اداری

اختصاص شعب یا سازوکارهای تخصصی برای رسیدگی به دعاوی مربوط به خدمات عمومی می‌تواند موجب افزایش سرعت و کیفیت رسیدگی شود.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

**منابع**


۱- قرآن کریم

۲- اسماعیلی، م.، ۱۳۷۷، نظریهٔ خسارت، تهران، انتشارات امیرکبیر، صفحات ۱۷ و ۲۳.

۳- اسماعیلی هریسی، ا.، ۱۳۸۸، وکلای جوان بدانند- درس دوم (حقوق مدنی) پاسخ‌های تحلیلی به پرسش‌های اختبار، تهران، مؤلف، صفحات ۱۸۰، ۱۸۳، ۱۸۴.

۴- آشوری، م.، ۱۳۸۵، آیین دادرسی کیفری، تهران، انتشارات سمت، جلد اول، صفحات ۲۶۰ و ۲۶۱.

۵- امیری قائم مقامی، ع. ، ۱۳۷۸، حقوق تعهدات، تهران، نشر میزان، جلد اول.

۶- تحصیلدوست، ف.، شهری، غ.، صمدی اهری، م.، گودرزی، ح. و رحیمی اصفهانی، ع.، ۱۳۸۸، مجموعهٔ تنقیح شده قوانین و مقررات حقوقی، تهران، روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران، جلد اول، صفحه ۶۷۵.

۷- جعفری لنگرودی، م.، ۱۳۸۳، ترمینولوژی حقوق، تهران، کتابخانه گنج دانش.

۸- دمرچیلی،م.، حاتمی، ع. و قرائی، م.، ۱۳۸۷، قانون تجارت در نظم حقوق کنونی، تهران، انتشارات میثاق عدالت، صفحه ۷۲۰.

۹- شعبانی، ق.، ۱۳۸۵، تعیین خسارت در قراردادها و تعهدات، تهران، انتشارات اطلاعات، صفحات ۲۷۴ و ۲۷۵.

۱۰- شهیدی، م.، ۱۳۸۴، حقوق مدنی ۳: تعهدات، تهران، مجد، صفحه ۳۵.

۱۱- شمس، ع.، ۱۳۸۷، آیین دادرسی مدنی (دورهٔ پیشرفته)، تهران، انتشارات دراک، جلد نخست، صفحات ۲۸۳ و ۲۸۴ و ۲۸۵ و ۲۸۶.

۱۲- شمس، ع.، ۱۳۹۵، آیین دادرسی مدنی (دورهٔ پیشرفته)، تهران، دراک، جلد دوم، صفحات ۲۸۴ و ۳۸۰.

۱۳- صفائی، ح. قاسم زاده.، م.، ۱۳۸۲، حقوق مدنی: اشخاص و محجورین، تهران، سمت، صفحه ۵.

۱۴- عراقی، ع.، ۱۳۸۴، حقوق کار، تهران، سمت، جلد اول، صفحه ۴.

۱۵- عمید، ح.، ۱۳۷۹، فرهنگ فارسی عمید (رقعی)، تهران، امیرکبیر.

۱۶- غفاری، ج.، ۱۳۸۴، آیین دادرسی مدنی ۲، تهران، دانشگاه پیام نور، صفحه ۴.

۱۷- غفاری، ج.، ۱۳۸۴، آیین دادرسی مدنی ۳، تهران، دانشگاه پیام نور، صفحات ۱۲ و ۱۳.

۱۸- کاتوزیان، ن.، ۱۳۷۴، مسئولیت مدنی، تهران، میزان، صفحات ۲۶ و ۲۵۶.

۱۹- کاتوزیان، ن.، ۱۳۸۶، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، تهران، میزان، صفحه ۲۰۲.

۲۰- کاتوزیان، ن.، ۱۳۸۸، دورهٔ مقدماتی حقوق مدنی: وقایع حقوقی- مسئولیت مدنی، تهران، شرکت سهامی انتشار.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

۲۱- کاتوزیان، ن.، ۱۳۹۵، قواعد عمومی قراردادها، تهران، شرکت سهامی انتشار، صفحات ۱۰۷، ۱۰۸ و ۴۹۵.

۲۲- کیان، م.، ۱۳۹۶، مطالبه خسارت در مواجهه با دستگاههای دولتی، تهران، توسعه دانش.

۲۳- لطفی، ا.، ۱۳۸۵، قواعد فقه مدنی، تهران، سمت، صفحات ۸۳ و ۹۸.

۲۴- محقق داماد، م.، ۱۳۸۶، قواعد فقه: بخش مدنی (مالکیت- مسئولیت)، تهران، مرکز نشر علوم اسلامی، صفحات ۱۱۲، ۱۱۷، ۱۱۹، ۱۳۱، ۱۴۱، ۱۶۳.

۲۵- مشایخی، ق.، ۱۳۸۷، قاعده‌های فقهی، تهران، سمت، صفحه ۱۵۲.

۲۶- نجفی اسفاد، م.، ۱۳۹۴، حقوق دریایی بر پایهٔ قانون دریایی ایران و مقررات بین المللی دریایی، تهران، سمت، صفحه ۳۳۱.

۲۷- نوربها، رضا، ۱۳۸۲، زمینهٔ حقوق جزای عمومی، تهران، دادآفرین، صفحات ۲۱۲ و ۲۱۳.

۲۸- بشیری سیرجانی، ف. و صرافی، ا. و قاسمی، ل.، ۱۳۹۳، بررسی گازهای گمشده به کمک مدل ناپایا در خطوط لوله انتقال گاز، پانزدهمین کنکره مهندسی شیمی ایران، صفحه ۲۸ و ۳۰.

۲۹- بیدار، ع.، ۱۳۸۵، کنتورهای مافوق صوت انتخابی منطقی برای اندازه گیری جریان گاز (ترجمه)، ندای گاز، شماره ۳۱، صفحه ۲۰.

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

۳۰- داداش پور، م. و شیرنژاد، م.، ۱۳۸۵، عملکرد کنتورهای فراصوتی در جریان گاز، ندای گاز، شماره ۲۷، صفحه ۲۱.

۳۱- صرافی، ا. و سلطانی نژاد، س. و قصابهای گیلیاردی، م.، ۱۳۸۳، بررسی علل و میزان گازهای گمشده، کرمان، صفحه ۷.

۳۲- کاظم پور، ج.، ۱۳۹۱، حمایت از مضطر در معاملات اضطراری، مبانی و راهکارها، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۸۰، صفحه ۱۲.

۳۳- منصوری جاجایی، ع.، ۱۳۸۲، خسارات مازاد بر دیه، نشریه آموزش، شماره ۶، صفحه ۲۵.

۳۴- مقاله «مسئولیت مدنی دولت»، مجله پژوهش‌نامه حقوق اسلامی، ۲۰۰۹، پایگاه ilr.isu.ac.ir.

۳۵- گزارش «دلایل قطع گاز مشترکین خانگی»، February ۲۰۲۰، khabarmohem.ir.

۳۶- رأی شماره ۷۴ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، مورخ ۲۷/۰۱/۱۳۹۸.

۳۷- حر عاملی، م.، بی‌تا، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، بیروت، داراحیاء التراث العربی، جلد ۱۹، صفحات ۱۸۱ و ۱۸۲.

۳۸- طوسی، م.، ۱۳۵۱ ه.ق، المبسوط، تهران، مکتبۀ المرتضویۀ، جلد سوم، صفحه ۵۹.

۳۹- مدیریت پژوهش و فناوری شرکت ملی گاز research.nigc.ir

۴۰- سایت حقوقی سایه sayehjustice.com

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

۴۱- وب‌سایت رسمی شرکت ملی گاز ایران، nigc.ir.

۴۲- قانون مسئولیت مدنی

۴۳- قانون مجازات استفاده کنندگان غیرمجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز مصوب ۱۳۹۶.

۴۴- قانون مدنی

۴۵- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲.

۴۶- قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی

۴۷- مجموعه مقررات و شرایط استفاده از گاز طبیعی (جزوه معاونت برنامه ریزی و پشتیبانی شرکت ملی گاز ایران)

۴۸- پیمان فروش گاز طبیعی

۴۹- قانون مسئولیت مدنی، مصوب ۱۳۳۹.

۵۰- Vie-publique.fr, *Quelles sont les différentes formes de responsabilité de l’administration ?* ۲۶ ،juillet ۲۰۲٤

۵۱- Dalloz Étudiant, *Compétence administrative en cas de dommages causés par une fuite de gaz* ۹ ،novembre ۲۰۰۹

۵۲- Revue générale du droit, Pierre Tifine, *Droit administratif français – Sixième Partie – Chapitre ۳ – Section ۳* ۱۲ ،août ۲۰۲۰

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹ ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

---

۵۳- Ofgem, *Adjustments to the Guaranteed Standards of Performance: ۲۰۲۵* ، ۱۲March ۲۰۲۵

۵٤- Ofgem

۵۵-TotalEnergies Business UK, *Supplier Guaranteed Standards of Performance (GSoP) for Microbusinesses.

www.jhvmn.ir

فصلنامه علمی حقوق و مطالعات نوین، دوره ۷، شماره ۳، پیاپی ۲۴، پاییز ۱۴۰۵

ISSN: ۲۷۸۳-۱۳۲۹

شماره مجوز انتشار: ۸۷۰۱۹

# Civil Liability of the State for Damages Resulting from Gas Disruption

Mohammad Baklou[۱] / Mohammad Gholami Oliaei[۲] / Yousef Moulaei[۳]

Article Number: JHVMN-۲۷۰۸-۱۴۰۰

**Abstract**

Natural gas is considered one of the most significant energy sources and a fundamental public service in contemporary society. The daily lives of citizens, the operations of industrial and economic entities, and even the functioning of critical facilities—such as hospitals—depend heavily on the continuous availability of this energy. Consequently, a disruption in gas supply—particularly when resulting from negligence, mismanagement, or the failure of responsible authorities to properly execute their legal duties—can inflict extensive damages upon both individuals and legal entities. The central question of this research is whether the state and its affiliated institutions bear civil liability for damages arising from gas supply interruptions, and, if such liability is established, what the legal basis for compensation is. Within the Iranian legal system, the civil liability of the state can be analyzed through a combination of general civil liability rules, constitutional principles, specific statutes, and jurisprudential maxims—such as the principle of "no harm" (*la darar*), as well as the concepts of direct destruction (*itlaf*) and causation (*tasbib*). The findings of this research indicate that the state cannot be absolved of liability simply because its activities are public in nature; rather, whenever a causal link exists between the actions or omissions of government agencies and the damages incurred, a claim for compensation may be pursued. Nevertheless, factors such as *force majeure* (unforeseeable and unavoidable events), security imperatives, and the preservation of the public interest may influence the scope of the state's liability.

**Keywords**: Civil liability, the state, gas supply interruption, public services, compensation for damages, Civil Liability Act, Court of Administrative Justice.

۱. Department of Law, Shabestar Branch, Islamic Azad University, Shabestar, Iran. mohammad.bakloo۱۳۵۹۰۱۰۱@gmail.com

۲. Department of Law, Shabestar Branch, Islamic Azad University, Shabestar, Iran. (Corresponding Author) Mm۱۳۵۹۱۳۵۹@iau.ac.ir

۳. Department of Law, Urmia Branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran. Yousef.molaei@iau.ac.ir